

УДК 316.324.8: 374.7

Потоцька Ю. І.

к. філос. наук, доцент

кафедра філософії та політології

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

Україна

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Розвиток і розповсюдження нових інформаційно-комунікативних технологій стає домінуючим чинником трансформації суспільства сер. ХХ – ХХІ ст. Характерні риси суспільного розвитку даного періоду розглянуто у працях І. Масуди, Г. М. Маклюена, Д. Белла, О. Тоффлера, У. Бека, М. Кастельса та ін. Дослідники використовували різні визначення для цього історичного етапу (постіндустріальне, електронне, техногенне суспільство тощо). Вже з 1960-х рр. ХХ ст., коли власне й бере початок нова суспільно-економічна стадія, у філософській та науковий обіг впроваджується поняття «інформаційне суспільство». Деякі дослідники використовували його як синонім терміну «постіндустріальна цивілізація». Такий погляд панував наприкінці 90-х рр. ХХ ст. та, на нашу думку, є у цілому прийнятним.

У філософських і соціологічних дослідженнях поняття «інформаційне суспільство» використовувалося для позначення якісно нового типу суспільства, в якому переважає діяльність, пов'язана з виробництвом, споживанням, передачею і зберіганням інформації. Відтепер саме інформація стає головним ресурсом і товаром, при цьому найважливішого значення набуває теоретичне знання як основа створення інноваційних технологій. Економіка інформаційного суспільства розвивається у контексті становлення

наднаціональної світової ринкової системи, де існує глобальний капітал та міжнародний розподіл праці.

Ідеологи інформаційного суспільства характеризують його як епоху добробуту: якщо в пізньому індустріальному суспільстві було вирішено проблему продовольства, то у постіндустріальному вже успішно задовольняються матеріальні потреби у цілому. Оптимістичні прогнози полягають у тому, що постіндустріальна стадія розвитку має покласти край авторитаризму і соціальним конфліктам, подібно до того, як в індустріальному суспільстві були знищені рабство, голод, епідемії.

В останні десятиліття доходи населення у більшості розвинених країн світу значно зростають, нові технології розширюють можливості кожної окремої людини, підвищується рівень її освіченості. Не випадково В. Л. Іноземцев вважає, що інформаційні ресурси і технології просувають людство до «постекономічного суспільства», в якому здійснено перехід від праці як економічно мотивованої діяльності до творчості, метою якої виступає самореалізація особистості [1].

Від самого початку автори концепції інформаційного суспільства розглядали його як черговий етап розвитку капіталізму, але існує точка зору, що інформаційна епоха – це стадія подолання капіталістичної формації та період становлення нового соціально-економічного устрою. На думку О. Тоффлера, на зміну робочому класу прийшов «когнітаріат», який представляє собою соціальну групу, що активно використовує знання, а не фізичну працю.

Більш того, взагалі висловлюються сумніви щодо існування класового поділу суспільства. Зростаючий вплив інформаційних технологій нібито призводить до того, що класи змінюються соціально недиференційованими «інформаційними спільнотами» (І. Масуда). Суспільство поділяють на так звані «сітуса», які формуються на основі неієрархічних горизонтальних зв'язків.

З цієї точки зору розмови про експлуатацію праці також виглядають застарілими, оскільки сучасні роботодавці забезпечують сприятливі умови праці, вкладають гроші у розвиток, підвищення кваліфікації, психологічну адаптацію своїх робітників.

На думку І. Масуди, у глобальному інформаційному суспільстві конфлікти зведуться до мінімуму, з'явиться суспільство згоди з урядом, якому не буде потрібно мати великий державний апарат. На відміну від індустріального суспільства, що було спрямовано на виробництво і споживання товарів, тепер головною цінністю стане час.

Проте сучасні марксистичні вважають, що експлуатація робітників зберігається, але за умов глобалізації вона здійснюється західним капіталом відносно дешевої робочої сили у Китаї, Кореї, на Тайвані тощо. У розвинених країнах класові конфлікти також існують, хоча засоби масової інформації подають їх як етнічні (С. Жижек).

Надзвичайно важливими для розуміння сучасної соціальної трансформації є ідеї Г. М. Маклюєна. У його історико-культурній періодизації кінець XIX ст. вважається початком епохи електронної комунікації. Нове суспільство як єдине людство («розкутий і безтурботний світ») характеризується Г. М. Маклюєном як «глобальне село», оскільки для кожного його представника стає реальним єднання з усіма, безпосередня комунікація, синтетизм сприйняття і стилю мислення. Позачасовий характер такого співтовариства тягне за собою взаємопов'язаність, спільність соціального досвіду. Якщо візуальна культура створювала центровані нації, то електронна – «племена». Таким чином, у політичній сфері відбувається послаблення ролі національної держави, децентралізація управління, розпад ієрархічних структур лідерства, посилення ролі етнічних, культурних, релігійних та інших меншин.

У. Бек кваліфікував сучасну стадію розвитку як «суспільство ризику», в якому розвиток науки і технології та діяльність людини обумовлюють якісні трансформації природи соціального ризику, котрий тепер здатний поставити

під питання існування (або збереження самоідентичності) людини та цивілізації. Так звані екзистенціальні ризики торкаються речей, які мають граничне значення.

У. Бек звернув увагу на те, що поступово на перший план вийшла проблема безпеки, оскільки вже досягнутий рівень добробуту змушує турбуватися про його збереження. У сучасному «суспільстві ризику» люди стають менш уважні до проблеми збереження внутрішньої свободи. Цілісність особистості страждає під впливом маніпулювання з боку зацікавлених владних структур, але багатий спектр благ і послуг компенсує для них цей недолік. Заради своєї безпеки сучасна людина згодна пожертвувати багатом, у тому числі готова звузити рамки свободи і перетворитися на об'єкт нагляду. Саме безпека, а не такі класичні ідеали Просвітництва, як свобода, справедливість і рівність, стає найважливішою цінністю сучасності.

М. Кастельс характеризує сучасну епоху як суспільство мережевих структур. На його думку, ця стадія розвитку є якісно новою, якщо розглядати суспільно-історичний процес як мінливі взаємовідносини між природою і культурою, які впливають на життя кожної людини.

Перша модель характеризувалася пануванням природи над культурою, коли соціальна організація служила боротьбі за виживання перед обличчям зовнішніх сил. Наступний тип суспільства сформувався вже у добу промислової революції. Тоді, за М. Кастельсом, відбулася перемога розуму, і культура взяла гору над природою. На сьогодні ж суспільство вступає у новий період розвитку, коли культура вже настільки підпорядкувала собі природу, що її доводиться штучно відновлювати, що, зокрема, є завданням екологічних рухів.

Таким чином, М. Кастельс констатує наближення до створення чисто культурної структури соціальних взаємодій, коли інформація стала основним компонентом соціальної організації, а потоки ідей та образів складають основу громадської структури. «Йдеться про початок іншого буття, про

прихід нового, інформаційного століття, зазначеного самостійністю культури по відношенню до матеріальної основи нашого існування» – пише М. Кастельс [3]. Таким чином, інформаційне суспільство можна трактувати як соціокультурну площину, яка набуває самостійного статусу, незалежного від природно-біологічних засад.

Людина сучасності стає певною мірою віртуалізованим біосоціоелектронним суб'єктом, що є активним не тільки у сфері своєї фізичної природи та соціальної практики, але має в своєму розпорядженні технологічні надможливості (зокрема, подолання просторово-часових меж і швидкостей) і який є частиною світової Інтернет-спільноти. У віртуальному просторі людина знаходить «інше» буття, що допомагає їй долати біосоціальну обмеженість свого існування [2].

Разом з тим все більш гостро постає проблема захисту людини від інформаційних впливів та забезпечення інформаційної рівності. Незважаючи на те, що одним з досягнень сучасної доби є інформаційна відкритість, яка вважається гарантією свободи, досвід показує, що навіть у таких умовах успішно здійснюється маніпулювання суспільною свідомістю. Інформаційні технології дозволяють імітувати демократичний дискурс, використовуючи псевдодемократичні механізми, підмінюючи реальну політичну конкуренцію протистоянням «брендів». Таким чином, знецінюються демократичні процеси, які повинні бути засновані на змістовній і відкритій конкуренції політичних програм. Владні структури апелюють до емоцій, а не до розуму і успішно формують настрої, потреби і бажання, які досить швидко змінюються, але дозволяють досягти бажаної ситуативної мети. У багатьох країнах світу спостерігається поступовий перехід від реальної демократії до імітаційних псевдодемократичних механізмів.

Об'єктивно кажучи, реалізація класичної картезіанської установки на самостійне критичне мислення і пошук достовірних підстав для міркувань тепер є важкою внаслідок надзвичайно великого об'єму і швидкого оновлення інформації, а також її сумнівної якості. Відомості часто позбавлені

загального контексту, а їхнє джерело невідоме. Відбувається розрив між реальністю і віртуальним простором, до якого інтегрується свідомість.

Крім того, сучасний рівень розвитку науки і техніки, накопичення величезного масиву знань змушує орієнтувати систему освіти на поглиблення спеціалізації, а не на всебічний розвиток особистості. Внаслідок цього неминуче втрачається розуміння цілісності світу і свого місця у ньому. Вузька спеціалізація, безумовно, виправдана об'єктивними факторами, але вона не дозволяє людині оцінити загальну соціокультурну і політичну ситуацію.

Таким чином, в інформаційному суспільстві на перший план виходять проблеми інформаційної рівності та безпеки. Ця стадія розвитку суспільства характеризується руйнуванням ієрархічних систем і зв'язків у соціально-економічному та культурному просторі. Також її відзначає зростання добробуту населення, хоча проблема майнової нерівності успішно вирішується лише у локальному, а не глобальному масштабі.

Список використаних джерел

1. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества: Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире / Иноземцев В. Л. – М. : «Academia» – «Наука», 1998. – 640 с.

2. Баева Л. В. Экзистенциальные риски информационной эпохи [Электронный ресурс] / Баева Л. В. – Режим доступа : <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/0/e63962ee99dc45ac44257c120042ef7c?OpenDocument>.

3. Кастельс М. Становление общества сетевых структур [Электронный ресурс] / Кастельс М. – Режим доступа : http://iir-mp.narod.ru/books/inozemcev/page_1492.html.